

El *Vers clus* de Joan Basset: un poema al·legòric contra el Cisma d'Occident

The *Vers clus* by Joan Basset: an allegorical poem against the Western Schism

Alba Romanyà

Universitat de Barcelona

romanyais@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0002-6713-739X>

Abstract

Joan Basset, a poet active in the early 15th century, wrote his *Vers clus* around 1415-1416. This enigmatic composition presents an allegorical confrontation between two factions of monstrous figures, led respectively by a dragon and a Turk. Basset's use of allegory can be explained by the need to disguise a politically charged message in a particularly tense socio-political context at the end of the Western Schism, as well as by an aesthetic tradition that valued poetry of formal and thematic complexity. This article offers a contextualised interpretation of the *Vers clus*, considering the political events of its time and the literary tradition that frames it. The poem emerges as a work in which political reality is conveyed through symbol.

Keywords: allegorical poetry, prophetic literature, 15th century, Joan Basset, medieval Catalan poetry

INTRODUCCIÓ

Aquest article forma part d'una tesi doctoral en curs d'elaboració, dedicada a l'estudi i a l'edició de la poesia de Joan Basset.¹ Productiu entre el 1414 i el 1429, aquest poeta del *Cançoner Vega-Aguiló* (*VeAg*, Biblioteca de Catalunya, mss. 7-8) és un dels més

¹ En concret, el títol de la tesi doctoral en procés és *La poesia de Joan Basset: estudi i edició crítica*, i s'està duent a terme a la Universitat de Barcelona.

prolífics del seu temps. Se'n conserven vint composicions molt diverses, transmeses únicament en aquest cançoner miscel·lani, a més d'una cobla citada a *Lo conhort* de Francesc Ferrer. Malgrat el gruix d'aquest corpus, encara no existeix un estudi monogràfic de la seva poesia, una obra que crida l'atenció per la seva diversitat temàtica i formal, i perquè hi conflueixen una síntesi d'elements culturals i retòrics de diverses tradicions poètiques. Frare del Sant Sepulcre de Jerusalem i molt probablement vinculat als cercles ciutadans barcelonins, en un ambient proper a la cort, Joan Basset és un personatge connectat als esdeveniments i als corrents estètics del seu temps.

La investigació que presentem se centra especialment en una composició del frare que ha generat estupor entre els estudiosos. Es tracta del *Vers clus* (RAO 14.21) –vers clos, amagat, encobert–, una peça críptica i obscura, dedicada al bisbe de Barcelona, que amaga un missatge polític darrere d'uns personatges al·legòrics que no es desvel·len en cap moment.² El poema escenifica l'enfrontament entre dos bàndols. El primer està format per un seguici de bèsties monstruoses capitanejat per un “drachs fiblans” (v. 1). Entre les bèsties es compten “dotze leó” (v. 9), uns “lops noyrits de tirannia” (v. 29) i un “orç alats” (v. 33), entre d'altres. El drac també va acompanyat d'un infant que toca el tambor, i que el guareix de les ferides amb el poder de la música. El segon bàndol està liderat per un “velh turc coronat de grans virtuts” (v. 11-12), la seva esposa i un “vadel ab banyes d'aur e de virginal pelh” (v. 26-27), un grup virtuós que és atacat i reduït per les figures monstruoses. Les imatges s'han d'interpretar de forma al·legòrica, assumint que tenen un referent fix i concret. Tanmateix, les correspondències no són òbvies i demanen una familiarització amb un determinat marc polític, social i literari per entendre'n el significat.

Jordi Rubió (1953, p. 798-799) va ser el primer a veure en el *Vers clus* una intenció politicoreligiosa que, després, el 1964, Martí de Riquer (1984, p. 139-141) va relacionar amb el Cisma d'Occident, una idea que Pere Bohigas va repetir el 1978 (p. 84) i va elaborar breument el 1988 (p. 61).³ Jaume Torró (2014, p. 314) devia partir d'aquesta idea a la *Història de la literatura catalana* a fi de proposar una datació per a la composició: la situa entre el gener i el novembre del 1416, l'any de la sostracció d'obediència del rei d'Aragó al papa Luna. Malgrat aquestes pistes, el significat ocult de la peça continuava sent un enigma.

² El text es pot consultar en línia al portal RIALC en l'edició de Bohigas (1988, p. 61), revisada per Miriam Cabré, v. Girolamo (2025). En la tesi doctoral, hem elaborat una nova edició de la poesia completa de Joan Basset que esperem publicar properament. D'altra banda, apuntem que les sigles RAO fan referència a la catalogació de Parramon (1992) *Repertori mètric de la poesia catalana medieval* i que les sigles BBP al·ludeixen a la classificació de Zufferey (1981) *Bibliographie des Poètes Provençaux des XIVe et XV siècles*.

³ “El sentit de l'obra no sembla difícil, amb tot i que els símbols no són explícits: el vell turc, el drac maleït, el lleó coronat, etc. La conclusió sembla òbvia. Déu envià Jesucrist al món per salvar el vedell, símbol de la veritat, que després «no podrà preterir». Aquests mots ens fan creure que el vedell virginal és el símbol de l'Església” (Bohigas, 1988, p. 61).

EL *VERS CLUS* EN EL SEU TEMPS

Emmarcar la composició en el fris poètic del seu temps i en el conjunt de la poesia del frare és clau per poder-la comprendre. Fra Joan Basset és un autor especialment implicat en el conflicte del Cisma d'Occident. Tant les escasses dades que posseïm de la seva vida com el contingut dels seus poemes deixen veure que es tractava d'un poeta moralista, fonamentalment religiós i connectat amb ambients eclesiàstics fidels a Benet XIII (papa del 1394 fins a la seva mort, el 1423). Els tres grans temes de la seva obra són la lloança mariana, el Cisma d'Occident i la sàtira misògina, tres filons que l'apropen a un mateix marc ideològic d'enaltiment i protecció dels valors de l'Església. Se'n conserven fins a quatre peces dedicades al Cisma, dues de les quals obertament fidels al papa Luna. Les seves connexions amb el cardenal de Tolosa Pere Rabat, fervent defensor de Benet XIII, a qui dedica un plany, o amb Joan de Prades, prior de Santa Anna i possible bibliotecari papal, confirmen la pertinença del personatge a un grup de fidels defensors del papa de Peníscola.

Que Joan Basset escrigui el *Vers clus* servint-se d'una imatgeria tan opaca es pot explicar per diversos motius. En primer lloc, el poema es compon en un moment de crisi política-eclesiàstica en el qual parlar del Cisma d'Occident era especialment delicat. En segon lloc, Basset s'inscriu en el marc estètic de la poesia sàvia, intel·lectualista i preceptista que va estar de moda durant el segle XIV i part del XV, un corrent estètic que es recreava especialment amb la dificultat formal i conceptual. Finalment, l'al·legoria és un recurs freqüent en la literatura medieval i forma part d'una tradició literària que pren diverses materialitzacions.

Pel que fa al context històric del *Vers clus*, Torró (2014, p. 314) el situa durant el 1416, l'any en què Ferran d'Antequera va retirar l'obediència al papa Luna. Al Compromís de Casp (1413), el Trastàmara s'havia presentat com el candidat que resoldria el conflicte del Cisma a favor del papa aragonès. Amb tot, pocs anys després, el monarca va rebre pressions internacionals en direcció contrària. En efecte, del 1414 al 1418 es va celebrar el Concili de Constança, un concili ecumènic promogut per Segimon de Luxemburg que tenia l'objectiu de posar fi al Cisma mitjançant la deposició dels tres papes actius i el nomenament d'un nou pontífex. Malgrat que Ferran d'Antequera era molt reticent a participar en una diplomàcia que volia desbancar el seu preferit, finalment va acceptar reunir-se amb Segimon a les Vistes de Perpinyà (1415), una rèplica del concili que va comptar amb la participació de figures com el papa Luna, Alfons el Magnànim –llavors infant reial–, Vicent Ferrer o una delegació del Concili de Constança. De resultes d'aquesta trobada, Ferran va declarar la sostracció d'obediència a principis de gener (Ryder, 2008, p. 58-71; Catafau, Jaspert & Wetzstein, 2018).

Aquest canvi de fidelitat va generar malestar en diversos sectors catalanoaragonesos. Tant és així que, després de la sostracció –entre el gener i el febrer del 1416–, es va viure un període de gran agitació als carrers de Barcelona pels enfrontaments entre

els partidaris de Benet XIII i els encarregats de fer complir la voluntat del monarca (Batlle & Ordeig, 1988, p. 321). Com que bona part del clergat català no deixava de ser fidel al papa de Peníscola, encara hi va haver més actes de resistència en contra de la decisió reial fins ben entrat el 1416. Així, per exemple, entre el maig i el juliol d'aquell mateix any, a Barcelona es va preparar i celebrar una reunió dels diferents representants eclesiàstics de l'arquebisbat de Tarragona per demanar el retorn a l'obediència a Benet XIII (Puig, 1920, p. 315).

Joan Basset escriu el *Vers clus* en aquest ambient polític tens. La nostra tesi defensa que la composició parla del Cisma d'Occident, com ja havia formulat la bibliografia anterior, però que, a més, dona suport a Benet XIII i critica la decisió del monarca de sostreure-li l'obediència. Si aquesta interpretació és certa, no hauria de sorprendre que Basset triï vehicular el seu missatge a través de símbols obscurs, perquè pronunciar aquesta opinió el 1416 era posicionar-se en un assumpte delicat. Tot amb tot, són unes tries estilístiques que també es vinculen amb una tradició estètica concreta, llavors en voga.

En efecte, l'al·legorisme, les endevinalles, els enigmes, els dobles sentits, l'enginy conceptual o la dificultat formal són recursos poètics que formen part d'un corrent àmpliament cultivat durant el segle XIV i part del XV. Es tracta d'una poesia anomenada, primer, "tolosana", però que darrerament s'ha comprovat que transcendeix els límits del consistori occità i que, de fet, comparteix trets amb la poesia intel·lectualista i formalista que llavors es cultivava en diversos territoris europeus. En aquell moment, la pràctica poètica, el *trobar*, es concebia com un *saber*, és a dir, com una disciplina que es podia ensenyar i aprendre, equiparable a les universitàries, i que demanava un nivell intel·lectual alt: una concepció que buscava dignificar la poesia en vernacle (Cabrè & Navàs, 2014, p. 106-116; Armstrong & Kay, 2011, p. 9).

L'obra de Joan Basset casa especialment amb aquest marc estètic: demostra un gust especial per l'al·legoria —a banda del *Vers clus*, v. la cobla esparsa al·legòrica RAO 14.20—, les endevinalles —v., per exemple, RAO 14.9 o RAO 14.3—, els continguts teològics i morals —RAO 14.7 o RAO 14.11— o la dificultat formal —RAO 14.6 o RAO 14.4. El frare cultiva una poètica intel·lectualista, molt connectada amb obres de preceptiva, com *Las Leys d'Amors*, i, també, amb la poesia de certamen, que valorava especialment els poemes formalment ambiciosos i les temàtiques greus i religioses.

El *Vers clus* de Joan Basset no s'entén fora d'aquesta concepció de la poesia que ja venia des del segle XIV i que interpretava la dificultat conceptual i formal com un enaltiment del *trobar*. Ara bé, també convé situar el poema dins de la tradició al·legòrica medieval. Si en la poesia trobadoresca les figures al·legòriques solien ser transparents, o bé es feien explícites en el decurs de la peça (Grimaldi, 2012, p. 123, 204), en aquesta composició de Basset els símbols són opacs i els referents continuen ocults en tot moment. En aquest sentit, el poema també s'allunya de l'al·legorisme de

la narrativa en vers, que consistia, sobretot, en la personificació de conceptes abstractes, sovint explícits.⁴

Emprar l'al·legoria per formular un enigma veritablement obscur no era habitual en la tradició lírica occitanocatalana del període, i només hem detectat tres composicions que facin servir aquest recurs: primer, la cobla esparsa RAO 14.20 del mateix Joan Basset; a continuació, la peça "Als no sabens vuelh far un vers del joy" (BBP 558.2), de Ramon de Cornet;⁵ i, finalment, "En breu veyrem una freyor abatre" (RAO 188.1) d'Huguet del Vellat, segurament escrita a la segona meitat del segle XIV (Alberni & Lannutti, 2018, p. 390).⁶ Malgrat que es tracta d'un corpus restringit, no convé considerar aquestes peces com una raresa. Més enllà de la Corona d'Aragó, es conserven poemes que fan servir al·legories en un sentit similar, sobretot compostos a Itàlia, a Foix o a la Borgonya durant el Cisma. Eren composicions subtils i simbòliques, que jugaven amb els segons nivells de significat i els enigmes heràldics, i que tractaven de qüestions polítiques indirectament (Plumley, 2009, p. 321; Lannutti, 2021, p. 270-271). En aquest context més global, el *Vers clus* de Basset es pot llegir com a fruit del clima històric i poètic del seu temps.

De fet, les dues peces al·legòriques de l'autor, i també els poemes de Cornet i de Vellat, es poden vincular a altres tradicions literàries i simbòliques que a l'època eren molt cultivades. El 1964 Riquer (1984) ja destacava les connexions del *Vers clus* amb la literatura profètica, que va prendre força a partir del segle XIII de la mà de l'abat calabrès Joaquim de Fiore. Els vaticinis sobre l'amenaça de l'Anticrist o l'adveniment de la fi dels temps van crear una tradició, amb uns motius i un llenguatge recurrent, que es va allargar en els segles següents. A partir del segle XIV, aquest tipus d'obres van començar a ocupar-se, també, d'afers d'estat: així, donaven resposta a les incerteses d'una època assolada per conflictes de la magnitud de la Pesta o el Cisma d'Occident (Beaume, 2002, p. 1153). Des de mitjans del segle XIII fins a l'acabament del Cisma, el profetisme va tenir una presència continuada a la Corona d'Aragó —com assenyala Bohigas (2001a, p. 394) l'any 1925— i va generar influències en altres àmbits de la literatura. Així, malgrat que el *Vers clus* no es pot considerar una profecia perquè no retrata una situació futura, beu de l'univers simbòlic d'aquesta mena d'obres. No només perquè s'ocupa del Cisma d'Occident, un tema àmpliament abordat pels vaticinis, sinó perquè ho fa a través d'unes imatges al·legòriques que s'allunyen del marc de la poesia cortesana.

⁴ V., per exemple, el *Roman de la Rose* o el *Llibre de Fortuna e Prudència* (Cabrè & Espadaler, 2013, p. 332-342).

⁵ V. la interpretació a Navàs (2019, p. 225-235) i a Navàs (2022a, p. 236).

⁶ En canvi, es desmarquen d'aquest al·legorisme obscur els poemes "Dins un bel prat, compassat per mesura" (BBP 553.1) de Pons de Prinhac, guardonat a Tolosa el 1345, i el també anomenat "vers claus" (BBP 476.1), de Bernat Arnau, que va guanyar la violeta l'any 1472. Si bé les dues peces s'inicien amb unes al·legories enigmàtiques, s'acaben aclarint en el decurs del poema. De tota manera, encara no disposem d'un corpus exhaustiu de la poesia al·legòrica occitanocatalana dels segles xiv i xv.

En efecte, les profecies sovint es vehiculaven a través d'una imatgeria extreta de les Escriptures, especialment de l'Apocalipsi, i no era estrany trobar-hi dracs, pollins, ases o serps, com també apuntava Bohigas (2001b, p. 428-434) l'any 1935. Els quatre poemes al·legòrics mencionats anteriorment també empen representacions d'aquest tipus. En el *Vers clus*, per exemple, hi apareix un drac, figura recurrent en l'Apocalipsi i, després, llops, un vedell, lleons, un os i un infant, també figures bíbliques.⁷ En aquesta tria d'imatges, segurament hi té un paper rellevant la formació religiosa de Basset, que devia familiaritzar-lo amb el comentari exeegètic de les Escriptures i amb el costum d'interpretar al·legories i paràboles. En aquest mateix sentit, Navàs (2022a, p. 236) subratlla la importància de la formació de Cornet a l'hora d'escriure “Als no sabens vuelh far un vers del joy”, perquè li permet crear “un llenguatge al·legòric propi” a partir de la fusió entre la tradició trobadoresca i l'eclesiàstica.

El *Vers clus* de Joan Basset s'acaba amb una endreça al bisbe de Barcelona, Andreu Bertran, que fa referència a una glossa, és a dir, a un comentari que hauria d'aclarir els dobles sentits del poema. La pràctica de la glossa connectava la poesia en vulgar amb altres gèneres més propis del sistema escolàstic, universitari i eclesiàstic (Navàs, 2019, p. 69, 187). Així, s'evidencia l'ambició conceptual del poeta i, també, la seva intenció d'escriure un missatge ocult, només accessible a través de la interpretació. “Paraules closes/sense les gloses/no son enteses/per ço represes/son a vegades”, deia Anselm Turmeda als darrers versos de *Les prometences*, una peça profètica sobre el Cisma d'Occident, escrita en tetrasíl·labs apleats, que de ben segur que Basset devia conèixer (RAO 182.3; Alòs, 1911, p. 496). Així, les connexions entre el *Vers clus* i el profetisme es reafirmen a través d'aquest passatge. A la vegada, vaticinis i poesia s'interrelacionen en altres poemes de l'època com, per exemple, en aquesta mateixa peça de Turmeda, en el mencionat poema de Vellat o en la composició “Es serpens grans, orribles ses mezura” (BBP 547.3) de Pere de Roqua, premiada a Tolosa el 1465,⁸ entre d'altres.

⁷ V., per exemple, aquest passatge de l'arbre de Jessè que pertany a la litúrgia de la missa del gall de la nit de Nadal, i que s'interpreta com a profecia de la vinguda del Messies (Isaïes, 11, 6-14): 6 El llop conviurà amb l'anyell,/la pantera jaurà amb el cabrit;/menjaran junts el vedell i el lleó,/i un nen petit els guiarà./7 La vaca i l'ossa pasturaran juntes,/jauran plegades les seves cries./El lleó menjarà palla com el bou,/8 l'infant de llet jugarà vora el cau de l'escurçó,/el nen ficarà la mà a l'amagatall de la serp. [En aquest cas les cursives són meves]

⁸ El poema de Roqua és un vaticini sobre la vinguda de l'Anticrist, representat com una “serpens”. Tot i que no es tracta d'un poema enigmàtic, ni tampoc polític, es vincula amb el *Vers clus* perquè presenta una imatgeria que beu de la mateixa tradició profètica.

EL *VERS CLUS*: UN POEMA AL·LEGÒRIC A FAVOR DE BENET XIII

El missatge del *Vers clus* és difícil de desentrellar sense situar la peça en un marc històric i literari molt precís. La nostra proposta és vincular les diferents figures al·legòriques a personalitats històriques concretes. En alguns casos, les correspondències es poden defensar raonablement; en d'altres, són meres hipòtesis. Tot amb tot, el significat general de la peça sembla apuntar visiblement cap a l'ambient que va envoltar la sostracció d'obediència a Benet XIII. Un moment en què la Casa Reial ja es desmarcava del papa aragonès, mentre que altres sectors de la població encara li eren lleials.

Les dues figures clau per entendre el significat de la peça són el turc i el drac, els líders dels dos bàndols enfrontats. Si el drac es presenta com l'antagonista, una bèstia monstruosa que sembla verí, el turc, que està “coronat/de grans virtuts”, és l'heroi positiu de la composició.⁹ L'heràldica ha estat d'una ajuda inestimable per identificar aquestes figures. De fet, a propòsit de la poesia dels trobadors, Riquer (1989, p. 305-310) ja destacava que les poesies d'inspiració política “vanno interpretati anche a partire delle insegne araldiche dei personaggi di cui nei testi si tratta”.

La nostra proposta és que el turc virtuós de la composició es pot identificar amb Benet XIII. El papa de Peníscola, anomenat papa Luna i, sovint, acompanyat d'iconografia lunar,¹⁰ tenia un escut d'armes que constava d'una mitja lluna d'argent bocaterrosa, anomenada *minvant* en terminologia heràldica, sobre un fons de gules, és a dir, de color vermell. Així ho explica Riquer (1983, p. 208) seguint el *Conciliumbach* de Richental del 1482 (Galbreath & Jéquier, 1977, p. 101). La mitja lluna, símbol tant musulmà com del papa, fa d'enllaç entre tots dos personatges.

Pel que fa al drac, imatge de l'Anticrist per excel·lència, proposem identificar-lo amb Segimon de Luxemburg, antagonista principal de Benet XIII a les Vistes de Perpinyà. El futur emperador va ser el fundador de l'orde del Drac, una institució que, segons els seus estatuts de 1408, va ser creada per lluitar contra els turcs i, també, contra els pagans i cismàtics. Com a fundador de l'orde, Segimon devia portar-ne la insígnia, que constava d'una creu i d'un drac, com s'observa tant a Curtin (2024), com a Boulton (2000, p. 350-353) en un text de l'any 1987.

La dicotomia turc-drac que planteja el *Vers clus* va tenir una representació visual en la cerimònia d'entrada de Segimon a Perpinyà, a la tardor del 1415. El futur emperador, que acudia a la ciutat per reunir-se amb Ferran d'Antequera i Benet XIII, va entrar-hi acompanyat del seu seguici i va ser rebut amb tota l'esplendor (Navarro, 2018,

⁹ Identificar un turc, l'enemic de la cristiandat per excel·lència, amb un personatge bonadós forma part d'aquesta estètica de l'equívoc i l'ambigüitat.

¹⁰ Oswald von Wolkenstein, poeta tirolès que va assistir a la Conferència de Perpinyà (1415), va escriure un poema en què acusava el papa de “llunàtic”, jugant amb el seu llinatge (Navàs, 2022b, p. 156).

p. 175-176). Entre els seus homes, es documenta en diverses cròniques la presència d'un rei turc, probablement capturat en una de les seves batalles contra els infidels.¹¹ Així, per exemple, la *Crònica incompleta del reinado de Fernando I de Aragón* (Vela, 1985, p. 63) explica com Segimon anava acompanyat d'aquell que "avía sido rey de Turquía, y que ell emperador lo avía prendido en una batalla".¹² La imatge del fundador de l'orde del Drac portant un turc captiu –analogia d'un Benet XIII acorralat– són l'essència del que es representa en el *Vers chus*: una al·legoria que no devia ser tan obscura en un context en què les Vistes de Perpinyà havien estat un esdeveniment recent i àmpliament difós.

La resta de figures al·legòriques de la peça no les hem pogut identificar amb certesa, però podem plantejar algunes hipòtesis plausibles. D'entrada, proposem associar l'infant que guareix el drac gràcies al so del seu tambor harmoniós (v. 7-8) amb el futur monarca Alfons el Magnànim. Malgrat que durant les Vistes de Perpinyà encara no era rei, Alfons va dur les regnes de la diplomàcia perquè el seu pare estava greument malalt –i, de fet, va morir poc després–. L'infant reial era partidari de la sostracció d'obediència i va col·laborar activament amb Segimon per desactivar els arguments del papa Luna (Ryder, 2008, p. 62-71). A més, com l'infant en el poema, Alfons va donar suport a Segimon, al drac. Aquesta identificació és remarcable perquè Joan Basset, poeta connectat amb la Casa Reial, s'atreveiria a situar el monarca en el bàndol negatiu de la composició, tot i que no gosaria representar-lo com una figura monstruosa. D'altra banda, l'esposa del turc, que es lamenta de les vicissituds que el marit ha de suportar (v. 13-16), podria ser un símbol de l'Església legítima i veritable, que només pot plorar veient com el seu servidor fidel és maltractat.¹³

El poema també parla d'un bosc vil, d'un vedell cast i virginal, d'un grup de llops, d'un os alat i de dotze lleons. A la tesi formulem diverses hipòtesis sobre la identificació d'aquests elements i, malgrat que no proposem una resposta tancada, totes les interpretacions apunten cap a un mateix ambient d'enfrontament i hostilitat entre els partidaris de la sostracció i els encara fidels a Benet XIII.¹⁴ Així, el context de la peça sembla clar i permet repensar-ne la datació.

¹¹ Agraïm a Marina Navàs la referència a aquest episodi concret.

¹² Així ho recull, també, el *Petit Thalamus* (Équipe projet Thalamus, 2014, foli 223), crònica de Montpeller que descriu com el seguici de Segimon –amb els seus homes i el turc captiu– va acompanyar-lo per diverses ciutats fins que va arribar a Perpinyà.

¹³ També se'n podria fer una lectura més arriscada i vincular-la a Margarida de Prades, la reina vídua de Martí l'Humà, personatge clau de les Vistes de Perpinyà. Malgrat que va tenir molt bona relació amb Segimon, ella era partidària de Benet XIII i li feia d'informant. Aquest paper li va costar greus acusacions i, de fet, Vicent Ferrer va pronunciar un sermó en el qual la responsabilitzava de les reticències del pontífex a abandonar la posició (Navàs, 2022b, p. 167-168).

¹⁴ Les referències als llops i als lleons recorden l'inici de la *Commedia* de Dante. Segons les gloses de la *Commedia* –com, per exemple, la de Jacopo Alighieri o Jacopo della Lana, entre moltes d'altres, consultables a DDP (2005-)–, aquests animals encarnen vicis concrets: la lloba representa l'avarícia, mentre que el lleó simbolitza la supèrbia. Són connotacions que podrien ajudar a la resolució del *Vers chus*.

Podem plantejar tres contextos de composició plausibles. En primer lloc, la peça podria haver-se escrit durant les Vistes de Perpinyà, mentre es discutia la legitimitat de Benet XIII. El drac i el turc van enfrontar-se cara a cara només en aquest context, en un ambient marcat per les demostracions de poder amb finalitats propagandístiques. L'entrada de Segimon a Perpinyà, per exemple, va acompanyar-se de músics, entremesos i castells de fusta decorats amb àngels, una recepció festiva que fins i tot va recollir-se en un poema d'Oswald von Wolkenstein (Klein, 2015, p. 19, v. 24-32; Hartmann, 2018, p. 391-404). Figures com els lleons coronats, l'os alat o el drac del *Vers clus* recorden la pompositat d'aquesta mena de cerimònies reials. Sense anar més lluny, les coronacions de Martí l'Humà (Massip, 2010; Company, Aliaga & Tolosa, 2007) i Ferran d'Antequera (Salicrú, 1995; la Crònica de Juan II d'Álvar García de Santamaría [Sancho & Zabálburu, 1891]) van comptar amb la presència de grans figures al·legòriques que es col·locaven sobre cadafals transportats per carros.¹⁵ Malgrat que no tenim constància que Basset hagués vist aquesta mena d'exhibicions a Perpinyà, sembla clar que el poeta havia estat al cas dels esdeveniments.¹⁶

En segon lloc, la composició podria haver-se escrit just després de la sostracció d'obediència, entre el gener i el febrer del 1416, en el context de les revoltes barcelonines en contra de la decisió reial. Finalment, també podria contextualitzar-se entre el maig i el juliol d'aquell mateix any, moment en què es va preparar i celebrar la reunió de representants eclesiàstics de l'arquebisbat de Tarragona per demanar fidelitat a Benet XIII. Tenim motius per pensar que Joan Basset devia estar molt interessat en aquesta reunió. Primer, perquè hi era ideològicament afí; també, perquè va comptar amb la presència del destinatari del *Vers clus*, Andreu Bertran, el bisbe de Barcelona; finalment, perquè l'esdeveniment va estar encapçalat pel cardenal de Tolosa Pere Rabat, destinatari de l'únic plany del poeta i amb qui segurament va tenir relació (Vinyoles, 1986, p. 285).¹⁷

¹⁵ Segons les *Cròniques d'Espanya* de Pere Carbonell (1997, p. 183), la coronació de Martí I fins i tot va comptar amb un àngel que baixava del cel amb un giny mecànic activat amb politges. Per a una explicació de conjunt d'aquestes cerimònies, v. Massip (2007) i Badia (2015, p. 417-420).

¹⁶ No apareix cap Joan Basset a la documentació de l'ACA sobre les Vistes de Perpinyà, consultable a Torra (2017).

¹⁷ De tota manera, cal tenir present dos factors que van en contra d'aquesta darrera datació. Si el poema s'hagués escrit després del 2 d'abril del 1416 la identificació de l'infant amb Alfons el Magnànim seria menys afortunada perquè el personatge ja era rei. Així, l'apel·latiu "infant" només podria justificar-se per la seva joventut –tenia uns dinou o vint anys– o per un intent de desacreditar-lo i subratllar la seva poca experiència. Més encara, cal tenir present que, segons la *Crònica* de Pere Tomic (Iborra, 2009, p. 279), tant el bisbe de Barcelona com el cardenal de Tolosa van assistir a la Conferència de Perpinyà, de manera que la vinculació de Basset amb aquests personatges no seria un argument decisiu per situar la peça més tard.

CONCLUSIONS

El *Vers clus* de Joan Basset és una composició al·legòrica que explica l'enfrontament entre dos bàndols que representen dues posicions polítiques oposades. Si bé la bibliografia anterior ja situava la peça en el marc del Cisma d'Occident, aquí afegim que el poema es posiciona a favor de Benet XIII i en contra de la decisió de la Casa Reial de sostroure-li l'obediència. L'estudi de la poètica i de la figura de Joan Basset confirmen que va ser un fervent defensor del papa Luna, fins més enllà de la sostracció. En aquest poema, tal lleialtat s'expressa de manera encoberta, una tria estilística que podria denotar una incomoditat a l'hora de posicionar-se políticament en contra del monarca o bé, simplement, una preferència per una estètica del doble sentit i de la dificultat conceptual.

El missatge del *Vers clus* només s'obté si s'estableixen correspondències entre les diverses figures al·legòriques que el protagonitzen i personatges històrics concrets del seu temps. En aquest treball, proposem identificar el drac i el turc, les dues figures principals i caps dels bàndols respectius, amb Segimon de Luxemburg i Benet XIII. També situem la composició de la peça durant les Vistes de Perpinyà o poc després de la sostracció d'obediència.

D'altra banda, l'al·legorisme del *Vers clus* casa amb una poètica, ja en voga des dels darrers trobadors, que valorava especialment els enigmes i la complexitat formal i temàtica. El conjunt de l'obra de Joan Basset està especialment connectada amb aquesta estètica i, a la vegada, amb la concepció de la poesia com a saber. L'opacitat i la dificultat per arribar al missatge sintonitzen, així, amb una tendència poètica més global que remunta dels segles anteriors. D'altra banda, la imatgeria de la peça s'allunya dels referents de la literatura cortesana i s'apropa als símbols de les Escriptures i de la tradició profètica, que llavors gaudia d'un èxit especial. En definitiva, el *Vers clus* no s'ha de llegir com una raresa, sinó com el fruit del marc estètic de l'autor i del seu temps.

BIBLIOGRAFIA

- Alberni, A. & Lannutti, M. S. (2018). "Lay ves França". Les structures formelles de la musique et de la poésie dans la lyrique catalane des origines. Dins C. Cazaux-Kowalski, C. Chaillou-Amadiou, A.-Z. Rillon-Marne & F. Zinelli (eds.), *Les Noces de Philologie et Musicologie. Textes et musiques du Moyen Âge* (p. 371-399). París: Classiques Garnier. <https://doi.org/10.15122/isbn.978-2-406-06210-3.p.0371>
- Alòs, R. (1911). Les profecies d'en Turmeda. *Révue Hispanique*, XXIV, 480-496.
- Armstrong, A. & Kay, S. (2011). *Knowing poetry. Verse in Medieval France from the Rose to the Rhétoriciens*. Ithaca: Cornell University Press.
- Badia, L. (2015). La teatralitat difusa a l'Edat Mitjana. Dins L. Badia (dir.), *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (III). Segle XV*, vol. III (p. 409-436). Barcelona: Enciclopèdia catalana/Barcino/Ajuntament de Barcelona.
- Batlle, C. & Ordeig, R. (1988). La ciutat de Barcelona i el Cisma. Dins *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià: Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions, segona part* (p. 315-336). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Separata).
- BBP = Zufferey, F. (1981). *Bibliographie des Poètes Provençaux des XIVe et XV siècles*. Ginebra: Librairie Droz.
- Beaume, C. (2002). Prophétie politique. Dins C. Gauvard, A. de Libera & M. Zink (dirs.), *Dictionnaire du Moyen Âge* (p. 1153-1154). París: Presses Universitaires de France.
- Bohigas, P. (1978). Joan Basset: Poemes. *Els Marges*, 12, 83-97.
- Bohigas, P. (1988). *Lírica trobadoresca del segle XV: Joan Basset i altres poetes inèdits del Cançoner Vega-Aguiló*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Institut de Filologia Valenciana.
- Bohigas, P. (2001a). Profecies catalanes dels segles XIV i XV. Assaig bibliogràfic. Dins A. M. Badia, G. Colón & J. Moran (eds.), *Mirall d'una llarga vida: a Pere Bohigas, centenari* (p. 391-418). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Bohigas, P. (2001b). Profecies de Merlí: altres profecies contingudes en manuscrits catalans. Dins A. M. Badia, G. Colón & J. Moran (eds.), *Mirall d'una llarga vida: a Pere Bohigas, centenari centenari* (p. 425-453). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Boulton, A. (2000). *The Knights of the Crown. The monarchical orders of knighthood in later medieval Europe 1325-1520*. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Cabré, M. & Espadaler, A. (2013). La moda al·legòrica. Dins L. Badia (dir.), *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (I). Dels orígens al segle XIV*, vol. I (p. 332-343). Barcelona: Enciclopèdia catalana/Barcino/Ajuntament de Barcelona.
- Cabré, M. & Navàs, M. (2014). "Que'l rey franses nos ha dezeretatz...": la poètica occitana després de Muret. Dins V. Beltran, T. Martínez & I. Capdevila (eds.), *800 anys després de Muret: els trobadors i les relacions catalanooccitanes* (p. 102-122). Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Carbonell, P. M. (1997). *Cròniques d'Espanya*, vol. II. Ed. A. Alcoberro. Barcelona: Barcino.
- Catafau, A., Jaspert, N. & Wetzstein, T. (eds.) (2018). *Perpignan 1415. Un sommet européen à l'époque du Grand Schisme d'Occident*. Zúric: LIT.
- Company, X., Aliaga, J. & Tolosa, L. (eds.) (2007). *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*, vol. 2: *Llibre de l'entrada del rei Martí*. València: Universitat de València.
- Curtin, D. P. (trad.) (2024). *Charter of the Order of the Dragon*. Aut. Sigismund Von Luxemburg. Tennessee: Dalcassian Press.
- DDP = Hollander, R. & Campbell, S. (eds.) (2005-). *Dartmouth Dante Project*. Dartmouth College. <https://dante.dartmouth.edu>

- Équipe projet Thalamus. (2014). *Édition critique numérique du manuscrit AA9 des Archives municipales de Montpellier dit Le Petit Thalamus*. Université Paul Valéry Montpellier III. <http://thalamus.huma-num.fr/>
- Galbreath, D. L. & Jéquier, L. (1977). *Manuel du blason*. Lausanne: Spes.
- Girolamo, C. (dir.) (2025). *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana*. Nàpols: Università di Napoli Federico II. <http://www.riale.unina.it/>
- Grimaldi, M. (2012). *Allegoria in versi. Un'idea della poesia dei trovatori*, Istituto Italiano per gli Studi Storici in Napoli. Nàpols: Società Editrice il Mulino.
- Hartmann, S. (2018). "Oswald von Wolkenstein à Perpignan: Le chanteur courtois et son seigneur le roi Sigismond". Dins A. Catafau, N. Jaspert & T. Wetzstein (eds.), *Perpignan 1415. Un sommet européen à l'époque du Grand Schisme d'Occident* (p. 389-412). Zúric: LIT.
- Iborra, J. (ed.) (2009). *Històries e conquestes del realme d'Aragó e principat de Catalunya*. Aut. Pere Tomic. Catarroja/Barcelona: Afers.
- Klein, K. K. (2015). *Die Lieder Oswalds von Wolkenstein*. Tübingen: De Gruyter.
- Lannutti, M. S. (2021). "Sofrir m'estuet" "En attendant" "Sus la fontayne" from Pavia to Florence and Rome. Dins A. Alberni, A. Calvia & M. S. Lannutti (eds.), *Polyphonic voices. Poetic and musical dialogues in the European Ars Nova* (p. 237-272). Florència: Edizione del Galluzzo.
- Massip, F. (2007). *Història del teatre català*, vol. I: *Dels orígens a 1800*. Tarragona: Arola.
- Massip, F. (2010). *A cos de rei. Festa cívica i espectacle del poder reial a la Corona d'Aragó*. Valls: Cossetània Edicions.
- Navarro, A. (2018). "La laboriosa preparación de las vistas de Perpiñán según los documentos de la cancellería de Fernando I de Aragón". Dins A. Catafau, N. Jaspert & T. Wetzstein (eds.), *Perpignan 1415. Un sommet européen à l'époque du Grand Schisme d'Occident* (p. 291-317). Zúric: LIT.
- Navàs, M. (2019). Ramon de Cornet: l'autor, l'obra i la circulació manuscrita (Tesi doctoral). Disponible a CORA (Universitat de Girona), <https://www.tdx.cat/handle/10803/668661#page=1>
- Navàs, M. (2022a). Ramon de Cornet: entre tradició i innovació. *Estudis Romànics*, 44, 227-254.
- Navàs, M. (2022b). "Reina d'onor, excel·lents Margarita": literatura a l'entorn de "la de Prades". Dins E. Juncosa & A. Jordà (eds.), *Margarida de Prades: regnat breu, vida intensa* (p. 141-188). Tarragona/Barcelona: Publicacions URV/Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Plumley, Y. (2009). Citation, allusion et portrait du Prince: peinture, parole et musique. Dins V. Fasseur (ed.), *Froissart à la cour de Béarn: l'écrivain, les arts et le pouvoir* (p. 321-337). Turnhout: Brepols.
- Puig, S. (1920). *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último papa de Aviñón (1387-1430)*. Barcelona: Políglota.
- RAO = Parramon, J. (1992). *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*. Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Riquer, M. (1983). *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*, vol. I. Barcelona: Quaderns Crema.
- Riquer, M. (1984). *Història de la literatura catalana. Part antiga*, vol. II. Barcelona: Ariel.
- Riquer, M. (1989). La heràldica y los trovadores. Dins "Farai chansoneta novele". *Hommage à Jean-Charles Payen. Essais sur la liberté créatrice au Moyen Âge* (p. 305-310). Caen: Université de Caen.
- Rubió, J. (1953). *Historia general de las Literaturas Hispánicas*, vol. III. Barcelona: Editorial Barna.
- Ryder, A. (2008). *Alfonso el Magnánimo, Rey de Aragón, Nápoles y Sicilia, 1396-1458*. València: Institució d'Alfons el Magnànim.
- Salicrú, R. (1995). La coronació de Ferran d'Antequera: l'organització i els preparatius de la festa. *Anuario de Estudios Medievales*, 25 (2), 699-759.
- Sancho, J. & Zabálburu, F. (eds.) (1891). *Colección de documentos inéditos para la historia de España*. Madrid: Imprenta de Rafael Marco y Viñas.
- Torra, A. (ed.) (2017). *Acta Negotii Perpiniani. Documentos del Archivo de la Corona de Aragón referentes al encuentro de Perpiñán del año 1415*. Viena: LIT.

- Torró, J. (2014). La poesia cortesana. Dins L. Badia (dir.), *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (II). Segles XIV-XV*, vol. II (p. 260-352). Barcelona: Enciclopèdia catalana/Barcino/Ajuntament de Barcelona.
- Vela, L. (ed.). (1985). *Crónica incompleta del reinado de Fernando I de Aragón*. Saragossa: Textos Medievales.
- Vinyoles, M. (1986). La mort i l'enterrament a Barcelona del cardenal de Tolosa (1417). Dins *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià: Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions, primera part* (p. 283-296). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Disponible en línia a Publicacions IEC.